

Галина Луцишин
Національний університет «Львівська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

© Луцишин Г., 2014

Розглянуто особливості сучасних збройних конфліктів, причини їх виникнення і розвитку у контексті глобальних політичних процесів. Показано, що більшість збройних конфліктів є відчутними для України, зокрема, через участь у міжнародних миротворчих операціях, міграцію населення з районів конфлікту через Україну, евакуацію українських громадян із зон конфлікту.

Ключові слова: збройні конфлікти, глобалізація, міжнародні організації, миротворча діяльність, тероризм, асиметричні конфлікти, врегулювання конфліктів.

Halyna Lutsyshyn

SPECIAL FEATURES OF CONTEMPORARY ARMED CONFLICTS IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

© Lutsyshyn Halyna, 2014

Contemporary armed conflicts pose a significant threat to humanity as they may expand in the context of globalization, development of environmental disasters, negative humanitarian consequences associated with growing numbers of refugees. The article deals with special features of contemporary armed conflicts, identification of reasons for the emergence and evolution of armed conflict in the context of global political processes.

This study is of immediate interest as, among other things, most armed conflicts have some bearing on Ukraine as well, for example, due to more active migration of people from areas of conflict through Ukraine and problems related to the evacuation of Ukrainian citizens from the area of conflict. In addition, Ukraine is involved in international peace-keeping operations. So, the study of special features of contemporary armed conflicts, the role and position of international organizations and some states is an important issue.

The article applies general scientific methods such as systemic, comparative, and structural functional methods. They allow a comprehensive analysis of the evolution of contemporary armed conflicts and the development of practical approaches to conflict resolution. The article is empirically based on UN research, monitoring results of the Stockholm International Peace Research Institute, media materials which are used to analyze the contemporary state and prospects of the evolution of contemporary armed conflicts.

Through the analysis of contemporary armed conflicts, the author identifies their main characteristics – a more pronounced international nature of armed conflicts; engagement of civilians in warfare; frequent application of asymmetric action between conflicting parties which makes conflicts difficult to predict and uncontrollable; transformation of conflict management methods which produces different transitions from conflict escalation to deescalation. The problem of armed conflict is highly relevant and holds a prominent place in the system of contemporary international relations.

Key words: armed conflicts, globalization, international organizations, peace-keeping activities, terrorism, asymmetric conflicts, conflict resolution methods.

Збройні конфлікти створюють значну загрозу людству внаслідок можливого розширення кількості учасників в умовах глобалізації, розвитку екологічних катастроф, негативних гуманітарних наслідків, пов'язаних із зростанням кількості біженців. Проблема збройних конфліктів є актуальною і займає важливе місце в системі сучасних міжнародних відносин. Сьогодні на зміну міждержавним прийшли внутрішні конфлікти, однак зміна характеру конфліктів не означає зниження їхнього міжнародного впливу. Унаслідок процесів глобалізації й тих проблем, які приховують у собі конфлікти кінця ХХ – початку ХХІ ст., появи великої кількості біженців в інших країнах, а також залучення до їхнього врегулювання багатьох держав і міжнародних організацій, внутрішньодержавні конфлікти набувають міжнародного характеру. Практика показує, що особливою рисою сучасних збройних конфліктів є посилення ролі зовнішніх сил та їх вплив на перебіг конфліктів, зокрема, стали сприятливішими умови для втручання у збройні конфлікти міжнародних організацій і окремих держав.

Актуальність дослідження зумовлена і тим, що більшість збройних конфліктів у світі є відчутними для України, зокрема, це пов'язано із активізацією міграції населення з районів конфлікту через Україну, а також проблеми, пов'язані із евакуацією українських громадян із зони конфлікту. Україна бере участь у міжнародних миротворчих операціях і тому вивчення особливостей сучасних збройних конфліктів, ролі і місця міжнародних організацій та окремих держав у їх врегулюванні є важливим питанням. Актуальність досліджуваної проблеми зумовлена і відсутністю ґрунтовних досліджень з цієї проблематики, необхідністю вдосконалення понятійного апарату, прогнозу та оптимізації способів їх врегулювання, адже останнім часом збройні конфлікти зазнали певних змін.

У науковій політологічній літературі вивчення проблеми збройних конфліктів є порівняно новим і в сучасній зарубіжній і вітчизняній політології. Відомі зарубіжні науковці, які аналізують причини збройних конфліктів та способи їх запобігання – З. Бжезінський, Дж. Джоулвен, Г. Кіссинджер, Дж. Кеннан, Дж. Мак-Конелл, Дж. Робертсон, С. Гантінгтон та ін. У 90-х роках ХХ ст. сформувався окремий напрям наукових досліджень щодо вивчення збройних конфліктів, зокрема, виникли деякі наукові центри – Товариство дослідників проблем миру та конфліктів при Гамбурзькому університеті (Німеччина), Центр дослідження миру та конфліктів при Копенгагенському університеті (Данія), Центр дослідження соціальних конфліктів (Нідерланди) та ін.

Серед українських вчених, які аналізують збройні конфлікти – А. Конопляник, С. Попов, В. Юрківський, В. Сліпченко, С. Пашков, В. Толубко та ін. Вагомим внеском у дослідження теорії збройного конфлікту є напрацювання доктора політичних наук Г. Перепелиці [7]. Питання розвитку збройних конфліктів та особливостей їх врегулювання шляхом проведення міжнародних миротворчих операцій досліджують такі українські науковці, як С.О. Акулов, Г.М. Перепелиця, М.Г. Капітоненко, Л. Г. Троцько та ін. Сучасні науковці звертають значну увагу на вивчення особливостей типології конфліктів, розвитку збройних конфліктів, шляхів їх врегулювання, однак недостатньо уваги надають саме проблемі глобалізації та інтернаціоналізації сучасних збройних конфліктів, що і зумовлює актуальність та важливість цього дослідження.

Мета роботи – дослідити сучасні збройні конфлікти, причини їх виникнення та розвитку у зв'язку із глобальними політичними процесами.

У статті використано такі загальнонаукові методи, як системний, порівняльний, структурно-функціональний, які дали змогу комплексно розглянути проблему розвитку сучасних збройних конфліктів та розробити практичні підходи у пошуку способів врегулювання конфліктів. Емпіричну базу статті складають дослідження ООН, моніторинги Стокгольмського інституту досліджень світу, матеріали засобів масової інформації, які дають можливість проаналізувати сучасний стан та перспективи розвитку сучасних збройних конфліктів. Дослідники сучасних збройних конфліктів наголошують, що пік конфліктності припадає на 90-ті роки ХХ ст. (конфлікти в колишній Югославії, Іраку, країнах Африки тощо).

Категорія «збройний конфлікт» у міжнародних відносинах вперше застосовується у Женевських конвенціях 1949 р. разом з терміном «війна», зокрема, вживається поняття «міжнародний збройний конфлікт» і «не міжнародний збройний конфлікт» [1, С. 8]. Відмінності між «війною» і «збройним конфліктом» доволі умовні, зокрема, вважається, що поняття «збройний конфлікт» є ширшим і охоплює поняття «війна». Однак не кожен збройний конфлікт можна

називати війною, оскільки між ними існує суттєва відмінність, зокрема, війна має такі ознаки, як: акт оголошення війни; розірвання дипломатичних відносин між воюючими державами, що є наслідком оголошення війни; анулювання двосторонніх договорів, особливо політичних. Поняття «війна» вживається для позначення збройного протистояння між двома або декількома суверенними державами. Натомість, коли відбувається громадянська війна або народ чи нація борються за незалежність, застосовують термін «збройний конфлікт». Війна спричиняє зміну усього суспільства, зокрема, державні інститути починають виконувати специфічні функції, що зумовлені війною. Під час збройного конфлікту не відбувається докорінна зміна усього державного механізму на військовий лад. Збройний конфлікт – це збройна боротьба між державами або між державою та антиурядовими військовими формуваннями [1, С. 9].

Разом із категорією «збройний конфлікт» вживаються поняття «військова сутичка», «військовий інцидент». Військова сутичка або військовий інцидент, у який зазвичай залучені невеликі групи людей, нерідко відбувається в результаті непорозуміння, випадкового зіткнення, тоді як збройний конфлікт є наслідком агресивної політики будь-яких військово-політичних сил, які провокують військове зіткнення для досягнення своїх цілей.

Збройні конфлікти поділяють на регіональні та локальні. Регіональний збройний конфлікт визріває на основі історичних, територіальних, економічних, політичних, міжетнічних та інших суперечностей між сусідніми державами або різними соціально-політичними угрупованнями всередині країни. Починається він, як правило, раптово, без офіційного оголошення про початок військових дій, ведеться невеликими військовими силами і засобами, його політичні цілі обмежені, а тривалість невелика. Відхід від вирішення регіональних проблем призводить до загострення ситуації в регіоні і переростання регіонального конфлікту в локальну війну.

Небезпека збройних конфліктів полягає в тому, що вони часто набувають затяжного характеру (Близький Схід, Югославія, Абхазія, Південна Осетія, Чечня та ін.), мають тенденцію до розширення складу учасників, інтернаціоналізації масштабів і переростання в війни з ширшими політичними цілями. Військові події на Близькому Сході, в колишній Югославії та деяких інших регіонах з усією очевидністю показують, що збройні конфлікти створюють загрозу застосування зброї масового знищення з непередбачуваними політичними, соціально-економічними та екологічними наслідками.

На переконання українського дослідника М.О. Воротнюка, конфлікти нового покоління – це конфлікти на основі сепаратизму, націоналізму, повстанські рухи, які є виразно асиметричними, що значно ускладнює, а іноді й унеможливує їх швидке та стійке вирішення. Затяжність більшості з сучасних конфліктів є їх характерною рисою. Основною рисою розвитку міжнародної конфліктності останніх десятиліть є стійке закріплення тенденції на постійну присутність збройного насилля, що підтверджується даними більшості існуючих баз даних з розвитку конфліктів [2, С. 42].

Аналізуючи сучасні збройні конфлікти, можна виділити такі основні їх характеристики, як: посилення інтернаціоналізації збройних конфліктів; залучення мирного населення до збройної боротьби; використання широкого спектра озброєнь, зокрема, новітні технології; трансформація методів управління конфліктами, що зумовлює різкі переходи від ескалації конфлікту до його деескалації. В.Г. Радецький наголошує на глибинних причинах конфліктів нового покоління, до яких належать соціально-економічні й соціально-демографічні зміни; розрив у доходах між різними країнами і різними регіонами в межах однієї країни; надмірну урбанізацію; бурхливе зростання населення в найменш розвинених країнах [8, С. 89]. Також конфлікти надзвичайно важко прогнозувати, як з погляду їхнього виникнення, розвитку й поширення, так і з погляду наслідків для конфліктуючих сторін. Науковець наголошує на проблемі взаємодії урядових і неурядових структур з урегулювання конфлікту, відводячи провідну роль багатовекторній дипломатії.

На особливу увагу заслуговує і процес трансформації миротворчості, оскільки за останні десятиліття розширюються способи миротворчості, адже більшість сучасних миротворчих операцій – це реакція на внутрішні, а не міжнародні конфлікти, де миротворчість розглядається як операція із примусу до миру. США під егідою НАТО змогли суттєво розширити свій безпековий простір, а НАТО претендує на роль міжнародних миротворчих сил, як це передбачено статутом ООН ще під час створення цієї організації. Незважаючи на високий авторитет, ООН сьогодні не є ефективною

організацією в питанні врегулювання збройних конфліктів, іноді втручання НАТО у збройні конфлікти передувало рішенням ООН [10, С. 21].

З 90-х років XIX ст. виділяють два основні підходи щодо врегулювання збройних конфліктів. Перший підхід – з орієнтацією на традиційну миротворчість, теоретичні й практичні основи якої заклала ООН, і визнанням її чільної ролі в цій сфері. Другий – військово-силовий, оснований на примусі до миру, причому в окремих випадках з порушенням чинних норм і принципів міжнародного права» [4, С. 7]. Вплив на конфлікт для його мирного завершення здійснюється завдяки: превентивній дипломатії; підтримці миру; збереженню миру; відновленню миру. Превентивна дипломатія використовується для того, щоб не дати конфлікту перейти в збройну стадію. Вона передбачає діяльність, пов'язану з «відновленням довіри» між конфліктними сторонами; роботу місій цивільних спостерігачів зі встановлення фактів порушення миру; обмін інформацією [5, С. 8].

У 90-х рр. XX ст. у світі відбулось більше як 118 збройних конфліктів, які охопили 80 країн. Майже сто конфліктів із 118 – це внутрішньодержавні конфлікти, однак в умовах глобалізації ці війни зачіпали інтереси багатьох країн і переходять у категорію транснаціональних конфліктів. Третина цих конфліктів триває більше двадцяти років [5, С. 10]. За даними Стокгольмського міжнародного інституту досліджень проблем миру, у середині 90-х рр. XX ст. понад 70 % збройних конфліктів на всій планеті були міжетнічними [10, С. 206]. Наприкінці 2004 р. у світі нараховувалося від 15 до 28 збройних конфліктів, учасники яких боролися за незалежність або, навпаки, за територіальну цілісність держави. Щонайменше 70–80 рухів, що вважають себе національно-визвольними, теоретично можуть перейти до збройної боротьби за незалежність. Серед них кілька європейських народів, наприклад каталонці в Іспанії, фламандці й валлони в Бельгії, угорці в колишній Югославії, шотландці у Великобританії тощо. Найчастіше загрози вдається уникати політичними методами, надавши подібним рухам більше автономії. Приблизно чверть сепаратистських рухів переходить до збройної боротьби [9, С. 207].

З погляду на територіальний розподіл, на сучасному етапі найбільше збройних конфліктів існує в Африці і в Азії. У цих регіонах політична нестабільність призводить до надмірної концентрації зброї, створюються сприятливі умови для діяльності організованої злочинності, що, зрештою, здійснює негативний вплив на економічний розвиток цих регіонів. Проблему загострюють і старі (заморожені) конфлікти, які періодично відновлюються, незважаючи на укладені угоди про перемир'я. Подібні ситуації сьогодні спостерігаємо в Анголі, Косово, Демократичній республіці Конго. Можна виділити різні причини відновлення збройних конфліктів, однак найпоширенішою є те, що першопричини породження конфлікту не зникли, вони не вирішилися, а призупинилися на певний час.

Основними чинниками переростання конфліктів у збройні науковці називають структурні чинники (структура суспільства, рівень економічного розвитку та його регіональна збалансованість) та процедурні чинники (політика, що проводиться учасниками конфлікту).

Особливості конфліктів і криз нового покоління внесли суттєві корективи в діяльність міжнародних міждержавних організацій. Вітчизняні науковці М. Неліп та О. Мережко вважають, що теоретичне вирішення проблеми правомірності гуманітарної інтервенції створить належні умови та нові механізми «у вигляді гуманітарних силових операцій ООН для повної перемоги світового співтовариства над міжнародними гуманітарними кризами...» [4, С. 11].

Як підкреслює Стасюк С. В., остання чверть XX ст. продемонструвала ще один «силовий спосіб» врегулювання конфліктів – односторонні, короткотермінові військові акції держав – лідерів у царині міжнародних відносин. США періодично здійснюють повітряні напади на об'єкти в інших країнах з використанням високоточної зброї, а також інтервенції до деяких країн (Афганістан, Сомалі, колишня Югославія та Ірак). Не менш парадоксальним виглядають заяви представників США та НАТО про готовність здійснювати повітряні удари по ядерним об'єктам Ірану з метою «запобігання розповсюдженню ядерної зброї» [10, С. 23].

Особливий тип збройного насильства становить інтервенція – насильницьке втручання у внутрішні справи інших держав через введення військ або іншим чином, несумісним з цілями і принципами статуту ООН однієї або декількох держав у внутрішні справи інших держав і

спрямоване проти їх суверенітету, територіальної цілісності, політичної незалежності. Розрізняють збройну інтервенцію, гуманітарну, економічну, дипломатичну. Найнебезпечнішою формою інтервенції для сучасного світового порядку слід вважати збройну, яку важко диференціювати від неспровокованої агресії [11, С. 50].

Щодо позиції України у врегулюванні збройних конфліктів, то на переконання українського науковця О. В. Батрименко, особливо активну участь Україна повинна брати у врегулюванні конфліктів на території СНД та забезпечувати контрольовану інтернаціоналізацію цих конфліктів. Пріоритет повинен надаватися несиловим способам врегулювання, що найбільше відповідає реальним фінансовим і військовим можливостям сучасної України [1, С. 10].

Аналізуючи сучасні збройні конфлікти у світі, слід наголосити, що продовжують тривати збройні конфлікти у Республіці Чад, Ефіопії, Сирії, Судані, Сомалі, Анголі, Ізраїлі, Туреччині, Іраку, Афганістані. Загроза виникнення серйозних конфліктів зберігається і в багатьох інших державах світу. Необхідно наголосити на конфлікті у Сирії, який триває з 2011 р. Для координації зусиль опозиційні угруповання Сирії об'єдналися в Національну коаліцію опозиції Сирії, яку вже визнали єдиним легальним представником сирійського народу США, ЄС, Франція, Туреччина, Велика Британія і низка арабських держав. За даними ООН, наприкінці 2012 року кількість сирійських біженців перевищила 500 тисяч, а жертвами конфлікту стали 36 тис людей. Найнебезпечнішими з військово-політичного погляду у 2012–2013 рр. залишались такі країни, як Сирія, Афганістан, Пакистан, Ізраїль. Триває холодна війна між Іраном та США, а також Ізраїлем і Саудівською Аравією, загостреними є відносини між Іраном та Ізраїлем, між Китаєм та Японією щодо спірних островів у Східнокитайському морі. У 2012 року розгорівся новий конфлікт між Суданом і новоутвореним Південним Суданом, зокрема, сутички виникли за спірні, багаті нафтою області. У 2012 році відбулась і низка військових переворотів, зокрема, солдати Гвінеї-Бісау вдалися до спроби державного перевороту, захопивши контроль над дорогами, радіо- й телестанціями та урядовими будівлями у столиці країни Бісау. Подібно до Гвінеї-Бісау у Малі група військових оголосила по телебаченню про державний переворот у країні.

Підсумовуючи, варто зазначити, що навіть стислий аналіз сучасних збройних конфліктів дає змогу стверджувати, що в умовах глобалізації конфлікти створюють значну загрозу людству, вони здатні до швидкої ескалації, перетворення на великомасштабні війни з усіма трагічними наслідками. Практика показує, що розвиток і ескалація збройних конфліктів залежать від багатьох чинників, зокрема: конфлікт виникає як продовження давнього конфлікту; нестабільна політична система; нерівномірний розподіл грошових коштів та бідність; опір авторитарним або деспотичним правителям й антидемократичному режиму; порушення чи ігнорування прав людини і громадських свобод; мілітаризація держави і суспільства, вільний доступ до зброї; порушення прав національних, етнічних і релігійних груп у державі; сепаратистські тенденції, направлені на руйнування цілісності держави.

Вивчення сучасних збройних конфліктів, їх причин виникнення і розвитку у зв'язку із глобальними політичними процесами є актуальним і займає важливе місце в системі сучасних міжнародних відносин. Зокрема, знаючи історію виникнення збройних конфліктів, їх природу, фази і види можна спрогнозувати виникнення нових конфліктів. Важливим для подальших наукових досліджень є вивчення впливу політичних сил різних держав на розвиток збройних конфліктів, дослідження проблеми найманства (діяльність приватних військових компаній) як однієї з складових збройних конфліктів сучасності.

1. Батрименко О. В. *Особливості сучасних збройно-політичних конфліктів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / О.В. Батрименко; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2006. – 18 с.* 2. Воротнюк М.О. *Особливості міжнародних конфліктів пост-біполярного періоду / М. О. Воротнюк // Стратегічна панорама. – 2009. – № 4. – С. 41–44.* 3. Лебедева М. М. *Политическое урегулирование конфликтов / М.М. Лебедева. – М.: Аспект-Пресс, 1999. – 271 с.* 4. Неліп М.І. *Силовий захист прав людини / М.І. Неліп, О.О. Мережко. – К., 1998. – 260 с.* 5. Никитин А. *Международные конфликты и их урегулирование / А. Никитин // Мировая экономика и международные отношения. – 2006. – № 2. –*

С. 3–16. 6. Панова В.В. *Современные западные исследования международного конфликта* / В.В. Панова // *Международные процессы*. – 2005. – Т. 3. – № 2 (8). – С. 128–135. 7. Перепелиця Г.М. *Генезис конфліктів на посткомуністичному просторі Європи* / Г. М. Перепелиця. – К.: Стилос - ПЦ «Фоліант», 2003. – 256 с. 8. Радецький В. Г. *Класифікація сучасних воєнних конфліктів і види миротворчої діяльності* / В. Г. Радецький // *Вісник Київського міжнародного університету*. – 2009. – Вип.9. – С. 87–104. 9. Стасюк С. В. *Особливості регулювання сучасних збройних конфліктів: проблеми та перспективи* / С. В. Стасюк. // *Юридична наука*. – 2011. – № 1 (1). – С. 206–210. 10. Стасюк С. *Регулювання сучасних збройних конфліктів міжнародними гуманітарними засобами* / С. Стасюк // *Віче*. – 2010. – № 24. – С. 20–24. 11. Чікін О. А. *Ескалація розвитку збройних конфліктів* / О. А. Чікін, О. О. Чікін // *Персонал*. – 2006. – № 9. – С. 48–51.

УДК: 327.7+341.24+327.8

Юлія Олійник

Національний університет «Львівська політехніка»

УГОДА «ПРО АСОЦІАЦІЮ» ЄС З «ТРЕТІМИ» ДЕРЖАВАМИ: ДОСВІД ПОЛЬЩІ

© Олійник Ю., 2014

Розглянуто відносини України та Європейського Союзу через призму відносин ЄС з «третіми» державами. Йдеться про поглиблення співробітництва через підписання угоди «Про асоціацію». Метою дослідження є розгляд досвіду держав, з якими ЄС вже підписав такі угоди та які уже є членами ЄС, а також доведення його значення для України. Особливу увагу звернено на державу-члена ЄС – Польщу. Розглянуто процес адаптації законодавства, який є необхідною умовою для входження цієї держави до Об'єднання, що може послугувати прикладом для України, оскільки йдеться про процес виконання всіх вимог ЄС, що є обов'язковим для подальшої співпраці зі Співтовариством.

Ключові слова: ЄС, угода «Про асоціацію», Україна, Польща, співробітництво.

Yuliya Oliynyk

«ASSOCIATION AGREEMENT» OF THE EU WITH «THIRD» COUNTRIES: POLAND EXPERIENCE

© Oliynyk Yuliya, 2014

We consider the relations between Ukraine and European Union through the prism of EU relation with the «third» countries. It is referred to more intensive cooperation through signing the «Association agreement». The research objective is to study the experience of Member-states and the states with whom the Agreement has already been signed, as well as to research the importance of this experience for Ukraine. Particular attention was paid to the EU Member-State – Poland. It is recognized that the process of the laws adaptation to the EU requirements is a necessary condition for the entrance into the Union, and it is a necessary condition for further cooperation for association.

The «Association agreement» does not include the perspectives of Ukrainian EU membership, but this, according to the researches, will facilitate the cooperation between the